

УДК 372.41(07)

ББК 74.102я70

Т 50

СХВАЛЕНО ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
(ЛІСТ ІНСТИТУТУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІД 05.03.2014 № 14.1 / 12-Г-322)

Рекомендовано до друку
кафедрою дошкільної освіти Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 16 від 26.06.2013 р.)

Рецензенти: Н. В. Гавриш — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедрою дошкільної та початкової освіти Інституту педагогіки і психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка;
А. М. Гончаренко — кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання АПН України;
І. О. Луценко — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дитячої творчості Інституту розвитку дитини НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Серія «Віконечко у світ грамоти»

Товкач І. Є.

Т 50 Звуки. Букви. Читання : методичний посібник : у 2 ч. Ч. 2 /
І. Є. Товкач. — Х. : Вид-во «Ранок». — 2015. — 192 с. — (Серія
«Віконечко у світ грамоти»).

ISBN 978-617-09-1421-7

Посібник є другою частиною єдиного навчально-методичного комплекту «Віконечко у світ грамоти». Він включає в себе методичний посібник та навчальний посібник для групової та індивідуальної роботи з дитиною в умовах сім'ї та дошкільного навчального закладу.

У посібнику висвітлено сучасний зміст роботи з навчання дітей елементів грамоти, розвитку усвідомлення дітьми мовлення, пізнавальної і мовленнєвої активності у вигляді інформаційних та дидактичних матеріалів, а також подано систему занять у буквенному періоді навчання дітей елементів грамоти та дидактичних ігор, вправ (під час заняття та в Додатках) з урахуванням індивідуальних особливостей, можливостей дітей.

Автором ураховано зміст Базового компонента дошкільної освіти (редакція 2012), який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням.

Видання адресоване широкому колу читачів — педагогам дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, батькам дітей дошкільного віку, студентам і викладачам дошкільних відділень та факультетів вищих навчальних закладів.

УДК 372.41(07)

ББК 74.102я70

Разом дбаємо
про екологію та здоров'я

ISBN 978-617-09-1421-7

© Товкач І. Є., 2015

© Прядкіна Л. К., іл., 2015

© ВГ «Каскад», макет, серія, 2015

© ТОВ Видавництво «Ранок», 2015

Передмова

Шановні педагоги та батьки! Це друга частина посібника, що є складовою **єдиного навчально-методичного комплексу «Віконечко у світ грамоти»** (разом із першою частиною та навчальним посібником для індивідуальної роботи з дитиною в умовах сім'ї та дошкільного навчального закладу). Посібник присвячено проблемі навчання дітей елементів грамоти в буквенному періоді.

У методичних рекомендаціях для педагогів та батьків (у першому розділі посібника — добуквений період) подано специфіку роботи з навчання дітей елементів грамоти в буквенному періоді переважно зі старшими дошкільниками (6–7-й роки життя). В основу такої роботи покладено сучасний звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, який базується на даних лінгвістики про відношення графічної системи мови до її звукової системи, про особливості усного й писемного мовлення.

У практичній частині вміщено систему занять з урахуванням індивідуальних особливостей старших дошкільників за груповим, індивідуально-груповим та індивідуальним способами організації. Ці заняття сприятимуть не лише опануванню азів читання й підготовці руки дитини до письма, а й забезпеченю особистісно-орієнтованого підходу до дитини в сучасному дошкільному закладі; розширенню уявлень дитини про довкілля та власне я (фізичне, психічне, соціальне), зокрема формуванню психологічної статі (ставлення до себе як до хлопчика або як до дівчинки); вихованню любові і поваги до людей, культури поведінки, інтересу до рідної мови, друкованого слова, книги, що сприятиме збагаченню духовного світуожної дитини, стимулюватиме інтелектуальні, комунікативно-мовленнєві здібності тощо.

Інтерес до звуків і літер, друкованого слова діти виявляють у різні періоди дошкільного дитинства (іноді й у ранньому). Дорослі мають підтримати й задовольнити цей інтерес в іграх, вправах, завданнях. Саме тому під час пропонованих занять різноманітні завдання подано *диференційовано*. Завдання *першого рівня* — для тих дітей, які тільки починають свій шлях у світ знань і ще не мають навичок початкового читання, але цікавляться (чи не цікавляться) книжками — слухають (або лише намагаються слухати), коли хтось читає, проявляють інтерес до довкілля та до самих себе, здатні виконати прості інтелектуальні й творчі завдання. Завдання *другого рівня* — для дітей, які вже мають навички початкового читання складів, слів або речень;

люблять слухати, коли хтось читає, активно сприймають предмети, об'єкти, людей, події, ставлять багато запитань і можуть виконати інтелектуальні й творчі завдання більшої складності. У них більше сформовані мовленнєві вміння, а також здатність спостерігати, збирати інформацію, аналізувати, міркувати, знаходити відповіді на незрозуміле, активно проявляти допитливість, продукувати оригінальні ідеї тощо.

Ігри та вправи, що широко пропонуються під час занять та в Додатках, разом з усвідомленим оволодінням елементами грамоти служитимуть й розвитку сприйняття, мислення, уваги, пам'яті, мовлення, уяви, почуттів, пізнавальної активності, прояву творчих здібностей тощо.

Більш результативною буде робота з пропонованим посібником за умови використання навчального посібника «Віконечко у світ грамоти» для індивідуальної роботи з дитиною в умовах дошкільного закладу та сім'ї. Для цього в кінці кожного плану-конспекту заняття з навчання дошкільників елементів грамоти є посилання на конкретні сторінки навчального посібника.

Матеріали методичного посібника пройшли апробацію в дошкільних навчальних закладах міста Києва та Київської області, а також у процесі опрацювання тем відповідно до програми курсу вивчення нормативної навчальної дисципліни «Дошкільна лінгводидактика» для студентів напряму підготовки 6.01010101-Дошкільна освіта (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр») Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Автор висловлює щиру подяку педагогам дошкільних навчальних закладів №№ 2/124, 63 м. Києва за підтримку і співпрацю.

Дякуємо тим, хто небайдужий.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

Існує декілька груп методів навчання грамоти, а саме: за вихідними одиницями мовлення (буквений, звуковий, складовий, метод цілих слів); за видами діяльності (аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний). Одним з найбільш результативних у навченні дітей старшого дошкільного віку елементів грамоти є *звуковий аналітико-синтетичний метод*. Його основоположником є К. Ушинський (він назвав його «методом письма-читання»).

Продовжуючи традицію К. Ушинського, багато педагогів і психологів (М. Бунаков, Б. Грінченко, Д. Ельконін, Є. Журова, А. Іваненко, Д. Тихомиров, Є. Фльоріна та ін.) вважали, що основа навчання грамоти — робота не з літерами, а зі звуками людського мовлення. Тому в роботі з дітьми дошкільного віку широко використовується саме сучасний звуковий *аналітико-синтетичний метод*. *Аналітична діяльність* дітей за цим методом полягає в тому, що вони вчаться виділяти речення з мовленнєвого потоку; ділити їх на слова; слова ділити на склади; а зі складу вчаться виділяти потрібний звук (звуки), позначати звук літерою — великою або малою. *Синтетична діяльність* полягає в тому, що діти вчаться складати склади, слова з літер розрізної абетки, читати склади (відкриті — *ма* і закриті — *ам*), слова, речення, мікротексти тощо. Слід зазначити, що поділ цей досить умовний. Поглиблено цю роботу здійснюють у 1 класі початкової школи, а дошкільний вік — це період пропедевтичної роботи з навчання дітей елементів грамоти.

Пропонуємо також, здійснюючи навчання дітей звукового та звуко-буквеного аналізу слів, широко використовувати дидактичні ігри та вправи.

Досвід роботи практиків із дітьми показує, що «штурмувати» засвоєння звукового аналізу й синтезу слів не слід. Кожна дитина має ґрунтовно опанувати це елементарне вміння. У такий спосіб ми готуємо її до наступного, більш складного етапу — навчання читання.

Виокремлюються три основні етапи навчання дітей читання.

Перший етап — підготовчий (добуквений), під час якого відбувається формування загальної орієнтації у фонетичній системі рідної мови. Для навчання читання не досить уміння чути окремі звуки в словах і аналізувати весь звуковий склад слова, потрібні

знання звукових значень літер і формування вміння переходити від буквених позначень до конкретних звуків слова.

Другий етап — засвоєння і формування системи голосних фонем, формування орієнтації на голосні звуки, що добре інтонуються в процесі читання. Д. Ельконін назвав його етапом словозміни й довів необхідність використання звукових схем (моделей). Коли діти добре оволоділи звуковим аналізом слів, їх поступово починають знайомити з літерами, які позначають голосні звуки мови ([a], [o], [y] тощо). Знайомство з літерами відбувається водночас зі звуковим аналізом слів, у яких зустрічаються потрібні звуки. На цьому етапі діти, які заповнили схему (модель) звукового складу слова за допомогою звукових фішок, вчаться на місце звукової фішки, якою позначено відповідний звук у вимовленому слові, поставити або викласти картку, на якій зображене вивчену літеру. Наприклад, зробивши звуковий аналіз слова *дуб*, діти під або над фішкою голосного звука [у] викладають картку із зображенням літери *у* і «читають» це слово за звуковою схемою (моделлю).

На *третьому етапі* здійснюється відтворення звукової форми слова, засвоєння системи приголосних звуків і опанування основного способу читання — злитого прочитування двох літер, що позначають сполучення приголосного з голосним («ПГ», «П'Г»), прочитування складів і слів ускладненої структури («ПГП», «П'ГП»), двоскладових і трискладових слів (*будинок*, *бабуся*, *пироги*). Діти продовжують працювати зі звуковими схемами (моделями) слів, виокремлюють вимовлений приголосний звук, знайомляться з його буквеним позначенням і вчаться змінювати відповідну звукову фішку чи декілька фішок (якщо звук повторюється у слові, наприклад: звуки [д], [д'] у слові *дід*) у звуковій моделі слова. Потім «читають» слово за викладеною схемою (моделлю), що складається з фішок і літер. Старших дошкільнят, які опанували основний спосіб читання складів і слів, учати читати речення, вправляють у вмінні правильно іntonувати розповідні, питальні та спонукальні речення.

Практика показує, що алфавітна назва літер (букв) у формуванні навичок читання складів як основної одиниці читання лише заважає дітям дошкільного віку (замість читання складу *ма* — дитина читатиме *ем-а-а*). Тому в навченні дошкільнят слід дотримуватися фонетичної (звукової) назви літер, які позначають приголосні звуки, та не акцентувати увагу дітей на алфавітній назві відповідних літер. Навичками читання в межах усього алфавіту діти оволодівають, навчаючись переважно у 1 класі почат-

кової школи. Але якщо дитина старшого дошкільного віку добре опанувала звуковий аналіз слів, то можна сміливо переходити до формування вміння робити елементарний звуко-буквений аналіз слів *:

- послідовне називання звуків слова;
- заміна звукових фішок у моделі вимовлених слів друкованими літерами з розрізної абетки (така заміна має проходити у певній послідовності та спиратися на усвідомлене засвоєння дитиною зв'язку між звуком і літерою, яку ми читаємо);
- викладання слова з літер розрізної абетки («друкування»).

На першому етапі літерами слід замінювати тільки звукові фішки, які позначають голосні фонеми, а вже потім і приголосні. На спеціальних заняттях із навчання елементів грамоти дошкільників спочатку ознайомлюють з *літерами*, що позначають *голосні звуки* ([а], [у], [о]...). Діти мають чітко усвідомити, що звуки ми чуємо та вимовляємо, розрізняємо на слух, а літери — читаємо, викладаємо з паличок, ліпимо з пластиліну, «друкуємо» (записуємо друкований варіант літер або набираємо на комп’ютері), записуємо.

Залучення дітей до роботи з навчання елементів грамоти в буквенному періоді відбувається за двома формами навчання: на тематичних заняттях *групових* (до 15 дітей); *індивідуально-групових* (4–8 дітей) приблизно один раз на тиждень; *індивідуальних* (1–4 дитини) в дошкільному навчальному закладі або в умовах сім’ї щоденно у повсякденній діяльності протягом дня. Конспекти заняття пропоновано для роботи з дітьми протягом двох років: у старшій групі (6-й рік життя) та у підготовчій групі (7-й рік життя).

Кожне пропоноване у посібнику заняття має чіткі *структурні компоненти* (тему, програмові завдання, матеріал, хід заняття, у якому є конкретні ігрові завдання, ігри, вправи, загадки, вірші тощо).

Основна частина кожного заняття поділена на логічно взаємопов’язані між собою частинки, що мають свою назву (за видами роботи, методами, прийомами й засобами, що домінують у кожній з них), і нумерацію (наприклад: 1. Робота над загадками; 2. Розглядання малюнка і бесіда за змістом тощо). Така блочна структура занять дозволяє в індивідуальному порядку дозувати навчальне навантаження на дитину, засвоювати тему за кілька міні-занять, розтягнутих у часі.

* Цей напрям роботи розрахований на дітей 7-го року життя.